

arra hivatottak a legkülönbözőbb tereken előbbre vigyék a tudományt. Egészen hasonlók voltak mégis az önzetlenségben, az igénytelenségben és a tudomány rajongó szeretetében.

Ilosvay Lajos társunk szép emlékbeszédjében kimutatta, hogy Semsey Andor körülbelül harmadfélmillió aranykoronát áldozott tudományos célokra ; s ami az ő adakozókészségét különösen jellemzi : sohasem nézett arra, hogy mi népszerű, mi tetszetős, mi szerez dicsőséget, zajtalanul, szinte rejtegetve juttatta el adományait rendeltetősök helyére, de mindig oda, ahol azokra igazán szükség volt, és mindig oly kezekbe, amelyek biztosítékot nyújtottak a célirányos felhasználására nézve. Voltak bizonyos kedvelt tudományos különlegességei, melyekre legnagyobb szeretettel áldozott, — például a meteoritek gyűjtése — de mindig elfogulatlanul minden komoly tudományos érdekeknek és szükségnek, melyről értesült, azonnal bőkezű szolgáltatába állott.

A magyar tudomány az utóbbi évtizedekben kétszeresen szegényedett : az ország összeomlása és a Semsey Andor halála által. Azzal a szomorú kilátással szemben, hogy ezentúl nélkülöznünk kell a Semsey adakozó kezét, csak az vigasztal, ha utána nézünk és utána számítunk, hogy nálunk tudományos téren mi minden jött létre, indult meg vagy gyarapodott az ő áldozatkész segítségével.

Mint a tudományok legnemesebb Maecenása fog ő emlékezetünkben élni és — reméljük — majdani követőknek fényes példát szolgáltatni.

Felkérem Ilosvay Lajos kitűnő társunkat, hogy ez alkalommal szíveskedjék Semsey Andor elhunyt, feledhetetlen társunkról és Maecenásunkról néhány szóval megemlékezni.

Berzeviczy Albert.

Gróf Klebelsberg Kuno mint kultúrpolitikus.

(Emlékbeszéd a gróf Klebelsberg emlékszobor leleplezésekor a bécsi Collegium Hungaricumban, 1934. január 22-én.)

Gróf Klebelsberg Kuno meghalt 1932. okt. 11-én 57 éves korában.

Halottakat tisztelni annyi, mint az élőknek és az életnek értékét megbecsülni ; halottakat tisztelni annyi, mint magunkba szállni ; halottakat tisztelni annyi, mint alázatosan, de bizakodón meghajolni az örökkévalóság előtt.

Emberek letűnnek, a személyiség mindig élő marad és megtermékenyíti a közösséget ; korok letűnnek, de a korszellem a maga változásaiban mindig élő marad ; a kultúra mint lényegmegnyilat-

kozás mindenkor örök java egy népnek, egy nemzetnek s gazdagítja a nemes humánusmot s az emberiség örök céljait. S minthogy a kultúra lényeg-megnyilatkozás, ösztönzést és előmozdítást nyerhet és nyer is ama nagyoktól, akiknek mint személyiségeknek megvan rá a képességük, hogy a népi és nemzeti közösség erőkészletéből merítve, sok egy-érzésű és egy-akaratú embernek tolmácsai legyenek s mint gondolkodók, államférfiak, költők, tudósok, művészek a lényeg megnyilatkozásait alakítsák és megörökítsék. Ilyen nagy férfiú volt gróf Klebelsberg. Őt tisztelni annyit tesz, mint olyan alkotásokról és tettekről beszélni, amelyek el nem múlnak s ahhoz az üdítő, éltető és erőtadó forráshoz hasonlatosak, amely kis érből folyóvá, folyóból folyammá dagad. Életében a kicsinyesek és kicsinyek sokat gáncsolták és gyakran félreértették, pedig tettei köteteket beszélnek; nem ő volt túlságosan nagy a kis szétszaggatott Magyarországnak, hanem gáncsolói nem értek föl tekintetükkel az ő magasságába.

Az emlékezésnek ebben az órájában csak egész röviden kísérelhetem meg körvonalazni gróf Klebelsberg egyéniségét; ha mint államférfiúról, politikusról, miniszterről, tudósról akarnék ő róla illendőképp szólni, úgy járnék, mint az, aki a tengert próbálná kimerni. Azért be kell érnem avval, hogy csupán a tudomány- és kultúrpolitikus Klebelsberg szellemét idézzem. A tudomány- és művelődéspolitikai volt igazán szíveszerinti munkaterülete, azért úgy illik, hogy éppen ebben a házban főként erről a működéséről beszéljek, mivel a Collegium Hungaricum is ebből a szellemből született.

A magyar szellemi és gazdasági élet nagy reformátora a XIX. század első felében, gróf Széchenyi István, írja egy helyütt: «Az értelmi fejletlenség előbb-utóbb minden bizonnyal függésbe hoz, mert értelmi súly egyedüli valódi felsőbbtség e világon.» Széchenyi e megállapítását gróf Klebelsberg egész közművelődési tevékenysége vezérmotivumaként is értékelhetnők. Szellemi, kulturális fölényről prédikált, mint a megcsónkított kis Magyarország okvetlenül szükséges követelményéről; ezt a fölényt azonban nem lehet máról-holnapra mesterségesen előidézni, mert ha csak könnyen halványodó máz volna, nem lehetne hatékony; hagyománynak és haladásnak együtt kell járnia. Ezt az örök igazságot jól megvilágíthatom egy nagy természettudósnak következő két mondatával: Az élettörténet tényei azt tanítják, hogy a hagyományt szétromboló forradalmak sohasem vezettek üdvös fejlődésre, hanem csak a tradíció és evolúció szoros kapcsolata. Ez az a megismerés, amelyre az élet történésze jut, s amely nemcsak a szakembernek, hanem bárkinek tanulságul szolgálhat, s ennek a megismerésnek kell meghatároznia a jelenkori

élethez való viszonyunkat. Eddig a tudós. Mi még tovább fűzhetjük a gondolatot. A tudomány- és művelődéspolitikának, — itt persze a politika szó nem napi vagy pártpolitikát jelent, hanem a tudományos és művelődési élet ápolására és felvirágoztatására irányuló céltudatos és szerves tevékenységet — a tudomány- és művelődéspolitikának mindig a hagyományra kell építenie, s a haladásnak mindig lelkiismeretesen számolnia kell a meglevő erőkkkel, ha céltudatos, üdvös továbbfejlődést akar lehetővé tenni. Februárban lesz négy éve, hogy gróf Klebelsberg a bécsi Tudományos Akadémián mondott beszédében ezt az igazságot formulázta: «Az egészséges kultúrpolitikának a mindenkori korszellemmel teljes összhangban kell lennie.» Egészséges kultúrpolitikára és a korszellemnek helyes megragadására azonban csak olyan személyiségek képesek, akikben az előbb említett két alapkövetelmény, hagyománytisztelet és higgadt haladás, egységbe olvad. Gróf Klebelsberg egyénisége szerint renaissance-ember volt, de nem kevésbé munkált benne a barokk szellem is. Mint renaissance-ember a maga személyiségvágtyában legfőbb célnak a nemzeti, erkölcsi, társadalmi újrendet érezte; megvolt rá a tehetsége, hogy a személyiség alkotóerejét személyiségfölötti tartalommal töltse meg. S mint ahogy a renaissance mindenestül szellemi mozgalom, és forrásai benső lényegük szerint idealisztikus erők, amelyek a műveltség magaslatán erednek és régi kultúrhagyományból táplálkoznak, úgy volt alkotva ez a személyiség is, ugyanazok az ösztönök fejlesztették őt is. De nem állt meg itt. A «kapcsoló egység szent vonása» őbenne is föltetszett, akár a barokk szellemenben. Amit egy tudós a barokkról mond: «A dicsőségnek csak nimbuszra van szüksége, a hatalomnak szférára, ez kapcsolja össze a tömeget egységgé», őrá is áll. Meg kellett ragadni a nagy egészet a széttépettségnek, az alantásra való hajlamnak, a szellemi és gazdasági elszegényedésnek a korában. Ez a nagy egyéniség fölismerte, hogy az egyest bele kell állítani az egészbe és föl kell nevelni az egyetemes magasságába, ezért követelt nevelő, szervező egészséges művelődéspolitikát. A hagyomány érlelte őt személyiséggé és az a szellem, amelyet a kapcsoló egység szent vonásában megismertünk, képesítette arra, hogy az evolúciót a nyugodt haladás helyes útjára térítse. De nem valósíthatta volna meg a nagy szintézist, ha ez a régi tiroli családsarj (a család már a XVII. században Magyarországra fennmaradásaért küzdött s azután nemzedékeken keresztül magába szívta a magyar szellemiséget) lelke legmélyén át nem érezte volna, hogy «a világkép értékmeghatározta sarkpontjai»-val szemben való állásfoglalás mint végső alap csak a saját népiség keretében lehetséges.

Ez a személyiség tíz éven át mint vallás- és közoktatásügyi miniszter vezetője, irányítója, úttörője és alapvetője volt a magyar szellemi és művelődési életnek; előzőleg a közigazgatás különféle ügyköreiből tevékenykedett a közigazgatási bíróságnál, a miniszterelnökségen és a belügyminisztériumban. Mint tudós a történettudományra vetette magát; ez is igazolhatja, hogy a történesek fejlődésükben tudta megragadni és hogy neki a történelem változásai egy lánc összetartozó szemei voltak, amelyeket szellemtörténetileg össze tudott kapcsolni. A Magyar Történelmi Társulatot hathatósan támogatta és új célokat tűzött eléje és ő volt az, aki különösen síkra szállott azért, hogy a bécsi állami levéltár állománya együtt maradjon, mert csak így, a maga teljességében, lehet igazán hasznára a tudományos kutatásnak. A Bécsi Magyar Történeti Intézetet is — most már ő utána gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet a neve — ő hívta életre, hogy főleg az újabb kor kutatásának szilárd alapja legyen, elsősorban az újabb magyar történet kútforrások kiadása révén. Történeti beállítottsága folytán beszédeiben, dolgozataiban, tudományos értekezéseiben még a napi eseményeket is helyes távlatból tudta szemlélni és így tulajdonképeni indítékaikba is mélyebben belepillantható.

Egy ilyen személyiség művelődéspolitikájának bizonyára, sőt okvetlenül megvan a maga személyi jellege. Csakugyan így is volt. Munkáiban találunk nem egy mondatot, amely bepillantást enged kultúrpolitikájának irányelveibe. Azt mondja: Egy kis népnek — ha fenn akar maradni — nagyobb feszültségre, nagyobb mozgékony-ságra és biztos célkitűzésre van szüksége. Körülbelül ez kultúrpolitikájának jelmondata. E mozgékony-ságnak és e feszültségnek a ritmusát, célkitűzésének sarkalatos elveit egy másik mondatban így fejezi ki: Az egész dolgozó tömeg szellemi nívóját emelni kell, szükség van az egész társadalom rendszeres nevelésére és minden területen szellemi vezetők teremtésére, akik mondhatni a szellemi és gazdasági élet vezérkarát alkotnák. Ezt a vezetőréteget azonban nem szabad önkényesen és erőszakos hatalmi eszközökkel megteremteni, hanem ennek egészséges nemzeti alapon kell történnie, tekintetbevéve a nemzet etikai és belső értékeit, állandó kapcsolatban a nagy közösséggel, amelyből a vezetők kiindulnak. A tudományok differenciálódásával és fejlődésével együtt kell járnia a munkafelosztásnak, amelyet kellőképp meg kell szervezni. A szellemi és általában a kulturális életnek is mind több és újabb munkahelyre van szüksége, ahol a tudás és képesség szakszerűsítése a maga sajátos céljait követheti. A célkitűzésnek és a szellemi succrescentia teremtésének összhangba kell lenniök, s e végre munkaközösségeket s messze-

menő önkormányzati joggal rendelkező testületeket kell létesíteni. A mondottakból következik, hogy gróf Klebelsberg föltétlen híve volt a kultúra decentralizálásának, minthogy meggyőződése szerint a világtörténelem kultúrnépei mindig a decentralizációban találták meg a jellemüknek megfelelő formát. Imént kifejtett gondolatait gyakorlatban a magas kultúra területén az egyetemek istápolásával és kiépítésével valósította meg. Mind a négy egyetemnek szerinte külön speciális tudományos célokat kell követnie, fekvésének és hatáskörének megfelelően. Ugyanilyen megfontolások folyománya-képen szinte csodaszerűen 5000 népiskola támadt a földből. A tanyai iskolák építésével megszüntette azt a visszás helyzetet, melyet az Alföld települési viszonyai teremtek, s melynek következtében sok tanköteles gyermek nem járhatott iskolába. Ehhez a nagyszabású tethhez társul különösen a nemzetgazdasági szakokat hangsúlyozó továbbképző tanfolyamok létesítése. Bölcs és éppen mai gondterhes és szűkölködő korunkban nem eléggé hangsúlyozható igazság van abban a megállapításában, hogy a magyar munka termékenységet a tudásnak és az etikai lelkületnek erejével kell fokozni. Így állhat elő aktív, tudatosan alkotó és tudatosan konstruktív közösség, amely azután a kultúrpolitikát gazdaságpolitikává változtatja, mert minél műveltebb a tömeg, annál észszerűbb a gazdasági tevékenysége, annál jobban ki tudja használni természetadta erőit s így tarthat lépést más népekkel gazdasági téren. Így aztán a szellem és a gazdaság területén a mennyiség helyébe a minőség lép. Ezeket az alapelveket vallotta a művészi munka előmozdításában is. Ilyen egyszerűen és magától értetődően csak az olyan férfi gondolkozhatik és alkothat, akit a Gondviselés nehéz időben egy nép megmentőjéül és építőjéül hívott el. Igazság, amit mondok : ő nem épített légvárakat. Fontolgatásait tettek követték, bátran síkra szállott egy jó ügyért, egy jó gondolat megvalósításáért. Nem egy példával igazolhatnók, hogy mennyire igaza lett. Már most kitűnik alkotásainak életrevalósága és intézményeinek szükséges volta.

Ennek a műveltségpolitikának, amelyet gróf Klebelsberg teremtet, mély lélektani alapja is volt. Elmondhatta volna az apostollal : Öltözzétek föl az új embert! Jajjal, panasszal, hivalkodással és civakodással, csacsogással és gáncsolással semmit sem lehet elérni. Az új embernek lelke mélyéig át kell hatva lennie a népi, nemzeti szellemtől, és e szellem érdekében céltudatosan kell dolgoznia ; ebben a tevékenységben minden egyesnek tudatában kell lennie a maga értékének, munkája jelentőségének — bármily szerény és kiskörű is az — s a közösségi, szociális szempontnak.

Ez a tízévi kultúrpolitika, amely alkotó szellemtől fogant és ön-

feláldozó, odaadó tevékenység folytán testet öltött, ez tette lehetővé, hogy hazánk a borzalmas megcsonkítás ellenére is talpra álljon. Magyarország a XVI. és XVII. században, amidőn mint a nyugati szellem igazi védőbástyája csaknem elpusztult, szintén iskolái, tanítói és prédikátorai szellemi vitalitásának köszönhette, hogy olyan gyorsan magához tért és újra olyan tevékeny tagja lehetett a nyugati kulturális közösségnek, amilyen Szent István kora óta mindig volt. Így történt a világháború utáni időben is. Joggal kiáltott fel gróf Klebelsberg említett, négy évvel ezelőtt Bécsben mondott beszédjében : Nekünk osztrákoknak és magyaroknak az összeomlás után két örök értékünk maradt meg a romok alatt : a becsület és a műveltség.

A külföld is értékelni tudta kultúrpolitikáját. A legjelentősebb elismerés gyanánt egy nagy osztrák történettudósnak szavait akarom idézni, amelyek gróf Klebelsberg gondolatvilágának mélyreható megértéséről tanúskodnak : Az a nép, amely már nem rendelkezik nagyobb külső hatalmi eszközökkel, szellemi erőinek hatásával, kultúrájának hatalmával tehet szert a világon érvényre és tekintélyre ; ez Klebelsberg grófnak a vezérgondolata, amelyet én is magaménak vallok, — úgy mond a tudós.

Népe mélygyökerű saját életelvében való hitét gróf Klebelsberg a más nemzetek kultúrája iránti megértő lelki feltárlással tudta összekapcsolni, így gazdagíthatta kultúránkat annyi ösztönzéssel. Ez a megértés váltódott tette a külföldi magyar intézetek létesítésével, amelyek mint bécsi, berlini és római Collegium Hungaricum-ok 10, illetve 5 év óta állnak fenn. Fiatalabb, az Ösztöndíjtanács által kiválasztott különféle tudományszakú kutatóknak lehetővé vált e révén, hogy egy vagy két éven át zavartalanul munkájuknak éljenek s más népek szellemi életével közvetlen szellemi kapcsolatba lépjenek. Az ösztöndíjasok támogatása és céltudatos vezetése éppen a kollégiumok és ezek összeköttetései, valamint kulturális rendezményei révén teljesíthető a legeredményesebben ; ebben áll jelentőségük. De azonkívül a Collegium Hungaricumoknak egyszersmind az is a hivatásuk, hogy a nyelve elszigeteltsége miatt nehezen hozzáférhető magyar tudományosságot a külföld előtt föltárják. A Collegium Hungaricum minden egyes tagjának misszionáriusnak és előharcosnak kell lennie.

Ez intézmények teremtésével megoldódott a vezetők képzésének és más népekkel való szellemi és kulturális együttműködésünknek kérdése. A bécsi kollégium már csaknem 300 tagot bocsátott útjára, akik a tíz év folyamán ösztöndíjasokként az egyetemen, a levéltárakban, könyvtárakban, klinikai intézetekben, múzeumokban

dolgoztak és eddig összesen több, mint 700 publikációban adták közre eredményeiket. Nem mulaszthatom el ez alkalommal sem annak hálás hangsúlyozását, hogy a 10 évnek ezt az eredményes munkáját a hazai segítségen kívül elsősorban a bécsi közoktatásügyi kormány, az egyetemi és főiskolai professzorok és a bécsi tudományos intézeti vezetők jóindulatú megértésének és támogatásának köszönhetjük. Ez a ház, amely Fischer von Erlach egyik legszebb korai barokk alkotása s amely 150 éven keresztül a magyar testőrgárda lakóhelye volt, most egy szellemi gárda hajléka s ezt a szellemi gárdát nagy alapítójának, Klebelsberg Kuno grófnak szelleme hatja át, most és ezután is, annak a szelleme, aki a tagok és vezetőjük elé olyan célokat tűzött, amelyekért pathosszal és ethosszal, tudniillik odaadó áldozatkészséggel és mély, nemzeti lelkülettel élhetni s amelyeknek szolgálhatni nagy megtiszteltetést és értékes, nemzeti tettét jelent; ilyen étellel és szolgálattal építjük a jövőbe, a hazánk szebb jövőjébe ívelő hídát, amelyen majdan magyar értékeink külföldi méltánylásának szelleme is bizvást járhat-kelhet.

Ezen a gróf Klebelsberg szelleme által megszentelt helyen önéki emléket állítani nem csupán a hála kötelessége, nem csupán becsületbeli dolog, hanem időtlen-időkre szóló symbolum is.

Halottakat tisztelni annyi, mint az élőknek és az életnek értékét megbecsülni; halottakat tisztelni annyi, mint magunkba szállni; halottakat tisztelni annyi, mint alázatosan, de bizakodóan meghajolni az örökkévalóság előtt.

Lábán Antal.